

Narcís Oller, La bufetada

I

Farà uns cinc anys que els veïns del carrer de la Canuda veieren obrir la botiga de planxadora de l'Anneta.

A fora unes senzilles ventalles de color de cendra i vidres molt nets, i penjant damunt d'elles, com bacines de barber, aquella mestra ovalada de fusta que té pintats, amb mala perspectiva, una planxa i ferros d'acanalat, no tenia la botiga res per a cridar l'atenció. La gent que prenia la vorera hi passava de llarg sense adonar-se de semblant obrador, com el vent no fes grinyolar la mostra sobre els caps. I, en semblants ocasions, encara en fugia per por d'algun tostorro. Ni el veïnat dels pisos no hauria sabut l'existència de la planxadora si aquesta no s'hagués dat bona manya a fer passar anuncis pel *sereno*. Els únics veïns que es fixaren en la nova botiga foren les botigueres de l'entorn.

— Qui deu ser? Qui serà? — totes aquelles dones de porteta hi engegaren la quitxalla per esbrinar-ho.

I aquell dia es veié la planxadora espiada a certes hores per uns capets rossos que se li encastaven als vidres baixos de les ventalles, devorant-la amb ulls de curiositat. L'alè d'aquells espies entelava el vidre ben aviat. La planxadora, que havia fet la distreta planxant d'esquena, esperava aquell moment. Quan no veia sinó les rosades taquetes dels nassos aixafats, s'atansava a pleret, dava un copet d'ungla al bell mig de cada taca, i llavors, des del segon vidre, contemplava rient l'escampada de les criatures, que, emprès el vol, anaven a ajocar-se a la falda de llurs mares. Per a uns era alta, per a altres petita, blanca, morena, vella, jove, grassa, prima: cada u l'havia vista

A sa manera, i no se'n podia treure l'aigua clara.

Llavors les veïnes més impacients començaren a fer els tatos, elles mateixes, davant de les ventalles, amb qualsevol excusa. La sabatera del costat fins li escombrà i regà la vorera abans que sortís la criadeta a fer-ho.

La ventalla s'obrí, i l'oficiosa veïna conegué l'Anneta. Era, encara que prima, una bona mozza, ben

Plantada i de cos gentil. Bru i agraciat tenia el rostre, negres els cabells, les mans més cuidades que les de les dones de son estament; i en son vestir endreçat i airós, i en sa natural tibantor, i en cert aire del mirar, resplendia un no sé que d'ingènita serietat que, atreïa i parava tot d'una els esperits lleugers.

L'Anneta donà les gràcies amb un somrís que, sense ésser reptador ni insolent, sobtà la sabatera per l'eloqüència que contenia. — M'ha vist la intenció — pensà. Però, com que aquell somrís era més indulgent que ofensiu, la sabatera no reparà a entaular conversa per travar amistat.

A la vetlla, saberen les veïnes que la planxadora era novícia en l'ofici i en el matrimoni; que acabava de casar-se amb un bon minyó, tallador a la Boqueria; que ella havia servit uns marquesos més de deu anys; que es deia Anneta; que tenia molt bons *andars* i no pitjors paraules; que semblava, però, molt dona de sa casa i poc aficionada a franquejar-se; en una paraula, «reservada, bon xic reservadeta». Aquesta síntesi féu arrufar el nas a totes les oients, que es posaren alerta ja abans de tractar la nova veïna. «ben segur que no seria de la colla.»

L'Anneta, no obstant, es guanyà ben aviat. no sols l'afecte, sinó l'admiració de tot el barri. El tracte amb gent fina durant deu anys, havia polit ses maneres i son llenguatge, l'havia ensenyada a dominar-se davant dels estranys i a revestir tots sos actes d'una discreció extraordinària entre la gent de son braç. Sense aquella tibantor que l'hàbit de rebre ordres deixa a servents i a soldats, se l'hauria presa per una senyoreta vinguda a menys. Agradosa, humil, puntual en el compliment de la paraula, no donava a ningú motiu de queixa. Es llevava amb el dia, endreçava el piset (un entresòl com la cambra d'un pailebot, que tenia com una tassa d'argent), i, quan s'obrien les altres portes, l'Anneta ja estava amb la planxa a la mà, cota damunt la blanca taula de son obrador, llisos i lluents sos cabells, un collet emmidonat cenyint-li la gola, i apuntat sobre son vestit cendrós de teixits el davantal amb pitet, blanc com de paper setinat. Així tot el sant dia, fins a l'hora de sopar, que en Llorenç, son marit, li treia les ventalles i tancava la porta.

El barri enter admirava aquell afany de treballar sempre, sostingut amb un somris als llavis i ajudat per inimitable llestesa. Quan entrava alguna veïna a passar-hi l'estona, o en Llorenç, tornant del cafè a la tarda, s'asseïa en un racó per dar-li conversa tot fumant un cigar, l'Anneta escoltava, garlava també, feia esclatar alguna rialla, però sense aixecar els ulls de la feina, planxant, prisant, emmidonant, anant i venint de les cistelles on dipositava aquell bé de déu de roba, blanca i polida com una congesta.

— No en fa massa? —li deien algun cop.

I, sense entendre'ls, responia ella candorosament:

— De què?

— De treballar així.

— Ah, bon Déu! De treballar?... Feina hi hagí... Què volen que faci?... En què passaria el temps?
—

L'Anneta treballava com canta el rossinyol, perquè havia nascut per al treball. Res més avorrit per a ella que les tardes dels diumenges si no hagués tingut son estimat Llorenç al costat per a passar-les en algun teatre. Allí, si el cos reposava, funcionava l'esperit, el cor glatia a les emocions dramàtiques, sempre noves i encisadores per a l'Anneta., que plorava i reia i seguia l'ordit del drama amb tota la il·lusió d'una criatura.

— No ploris tant — li deïa alguna vegada en Llorenç. — Això no és divertir-se.

— I sí, home! ¿no t'agrada, reconèixer que tens cor? N'hi ha tants que no en tenen! Després, una pensa: «ves si et passés a tu, això d'aquesta pobra dona!...» I t'adones que ets feliç, i estàs més contenta. i llavors t'estimo més. —

No cal dir que *això* es referia a algun drama on jugava principalment la gelosia, el sentiment que més ressò tenia en el cor de la planxadora.

En Llorenç, sense capir ben bé les primeres delicadeses, es sentia penetrat de la darrera declaració, i l'autor dramàtic, sense proposar-s'ho, feia que, aquella tarda, es retirés a casa més feliç que mai, més acostadet que mai, un matrimoni d'obriers ja prou entendrit per la lluna de mel. L'Anneta, prima i airosa, amb ses orelletes d'escarlata enjoiades dessorre la seda del mocadoret blau del cap, anava de bracet amb aquell minyonàs, roig i fornit, que la duïa resplendint de joia. Un i altra caminaven, lleugers com daines, per entre el garbuix de gent que, com ells, eixia del teatre. La parella arribava a

sa caseta del carrer de la Canuda sense dir ni un mot, dant-se estretes de braç, sense veure ningú, com sol caminar la benaurança.

Les veïnes, que a la botiga del sabater jugaven a cartes, deien en veure'ls passar:

— Què en són, de *ditxosos*!

— Déu faci que duri. Totes l'hem passat, aquest temps.—

I les més grasses hi esclafien una rialla plena de records, que els feia rebotre el voluminós ventre.

//

Començant per la marquesa, no foren pocs els qui estranyaren l'elecció de la planxadora. «Ella, tan polida, tan senyoreta, casar-se amb un carnisser! Per bon minyó que fos, en Llorenç tenia un ofici massa grosser per a escaure a una noia d'aquelles bones qualitats.» Però l'Anneta havia respost a tothom que cap treball legítim porta deshonor, i que no trobava grosser cap ofici exercit amb intel·ligència i dignitat. «El que en Llorenç tallava ho menjava la marquesa i fins el mateix rei. En Llorenç ni tan sols havia de fer la feina repugnant de l'escorxador: tota sa missió es reduïa a tallar ben bé els filets, les costelletes, les llonzes, i a omplir la balança per a buidar-la dins el cistell de les cuineres i els mossos de fonda que acudien a la Boqueria. El que calia era bondat i afició el treball, dues virtuts que a en Llorenç ningú no podia negar.»

Verament era bo i exercia com cal son ofici de carnisser; però, en sa mirada sorruda i son caminar feixuc de gavatx, semblava descobrir-se quelcom de salvatge que agradava poc a tothom, però sobretot a la marquesa. L'Anneta, d'altra part, amb l'esclavitud de son ofici, l'havia tractat massa poc per a conèixer-lo bé. Amb uns quants dies a la Boqueria amb el tallant a la mà, i unes quantes tardes de diumenge, tractant ja seriosament de la boda, tot passejant per Barcelona, no n'hi havia, efectivament, per a desflorar un caràcter.

Però l'Anneta tenia vint-i-cinc anys, estava cansada de servir, sentia ja en son esperit de dona formal l'ànsia de créixer, el noble impuls d'independència que fa de tota catalana una criada inaguantable en passar d'aquella edat, i, ben segur, anava el que en diem *acaserada*.

Discreta i formal com ella era, plaien-li els homes seriosos, ferrenys, únics que trobava verament mascles i dignes d'estimar. Els nyicris, els vanitosos, els eixebrats, eren per a ella degeneracions monstruoses que ni una mirada no es mereixien. — Si la dona, en el matrimoni, busca un puntal, ha de procurar que el puntal sigui fort — deia ella. I, físicament considerat almenys, en Llorenç era un puntal de faig.

Mai no se li despintà de com el veié el primer cop: allí, a la Boqueria, un graó més alt que la filera de gent que demanava per favor sos serveis, destacant la meitat de sa corpulenta figura darrera l'ample taulell de marbre; el cap petit, ros i amb els cabells arranjats, com els duïa cert bust romà que tenia la marquesa; els ulls grossos i de mirar atrevit; el nas recte, ossut i fort, aixecant-se sobre un llavi que, sense mostatxo i tot, imposava respecte; sa barbata dura i rodona com un turmell, a un pam del gran davantal que li cobria l'ample pit; sos braços arremangats fins al colze, molsuts i vellutats; la nervuda mà esquerra aferrada a sagnant cuixa de bou; la dreta picant, a un dit de l'altra, amb un gran tallant, tan segura i destra que ni es podia pensar en el perill horrorós de la mutilació. I, després, ¿la netedat de tota aquella taula? L'esponja mullada passava pel marbre com una llengua curiosa; les carns, penjades a redós dels draps blancs, lluien com els grans gerros d'àgata que ella fregava cada dia; les eines eren d'acer cebat; les balances, d'or. En fi, ¿qui no sap que, per la condícia només, en Llorenç no s'entenia de feina, venent dos *quartos* més car per terça?

D'altra banda, encara que eixut, no era desagradós en parlar: fins, de tant en tant, tenia acudits que la feien riure, candideses que la sorprenien tendrament. I una cosa li descobrí que, si de cop l'espantà, després, ben mirat, veié que li esqueia molt: un geni prompte i tossut: volia la seva. Però, fins en aquests casos, no gastava gaires paraules, no solia cridar, perquè, recordant la Boqueria, deia que l'escàndol fa dona.

— Un home sense geni no sé què sembla — deia ella. — El perill fóra que el tingués dolent, un mal geni seguit, carronya; però ell, tan enemic de l'escàndol, és de bon aconduir. I, que quan calgui tregui una mica de foc, ja convé. Massa estic avesada a creure: no tindrà pas gaires ocasions

d'esbravar-se amb mi. Després, jo ja tinc la meva mònita: ja l'aniré coneixent, ja l'aniré pastant. —

Fets aquests pensaments, es prometeren, es casaren, i s'instal·laren sols al carrer de la Canuda, amb una senzilla criadeta de dotze anys per a dur *recados*.

No fou que no es discutís l'afer de la botiga; però, a la fi, un i altre ho cregueren gran pensament. «Passar amb el sol jornal d'en Llorenç era una trista cosa; treballant ella per altri, també s'avançaria ben poc. Amb l'ajuda de Déu, el favor de la marquesa, i les grans coneixences fetes a casa d'ella, molt seria que no n'eixissin.»

L'Anneta ho endevinà: treballant de dia i nit, aviat no pogué dar l'abast. Es féu embarassada, i allò era consciència: el mateix Llorenç no callà fins que prengué un parell d'ajudantes, una d'elles ex-cambriera també de la marquesa («la *Lionor*», que li deia l'Anneta), casada amb un fadrí manyà; noia de molt seny que li vigilaria les altres.

Perquè l'únic inconvenient que trobava l'Anneta a prendre fadrines era el perill en què posava sa tranquil·litat d'esposa enamorada. L'ofici de tallador no ocupava son marit sinó els matins: a migdia era a casa, anava una estona a prendre cafè, i, amb son esperit pobre de recursos, sense gens de ganes de llegir, com a bon espanyol, es passava les tardes a la botiga o asseguts al llindar de la porta fent ballar les cames; a tot tirar, tafanejant la gasetilla dels diaris que els repartidors deixaven per als veïns dels pisos.

Mentre era sola, l'Anneta, molt lluny de censurar-ho: allò afalagava l'enamorada esposa com un tribut a son amor, com un efecte inesperat i preadíssim de sos atractius, que li dolia perdre. Venint-hi estranyes, venint-hi noies, potser de poc més o menys, com tantes en corren amb les ungles amagades, es posava en perill que li esgarriessin aquell marit exemplar. Amb greu de son cor, somià alguns dies amb arrencar-lo d'aquella ocasió de pecar. Però, com que estimava tant son marit, volia trobar-li, en tot cas, descansat ofici. I el temps passava, i l'amor creixent feia que, com Bertoldo, que no trobava arbre bo per a penjar-se, no trobés l'Anneta col·locació prou bona per a en Llorenç.

Però les pors de l'Anneta eren ben bé manies de dona gelosa: a en Llorenç no li dava per aquí. Sa escorxa, doble i dura, no deixava transparentar el gran foc que servava dins per a l'Anneta, a qui estimava com ho feia tot ell, com un salvatge. Aquella era l'única dona en qui havia pensat fins aleshores, i els seus aires no eren de pensar en cap més.

Però semblà perillar sota un altre concepte. En venir l'hivern, l'Anneta notà que allargava molt l'estada al cafè; i, esbrinat el motiu, resultà que s'aficionava al joc de dames. Una petita observació que li féu l'Anneta el va fer sortir de fògó:

— No tinguis por: no em jugaré un *xavo* teu. ¿En què passaré el temps? ¿Per ventura és tan gran mal, disputar-se un parell de rals amb un amic? —

L'Anneta callà, el deixà fer: sens dubte per tossuderia, es passà unes quantes tardes enteres jugant; però ell mateix deixà, sense esforç, aquell petit vici quan ella li regalà el primer fill. En Llorenç, aquell homenàs, arribava del cafè, se'n pujava a l'entresòl, i mentre l'Anneta, amb ses fadrines, planxava a baix, ell no es cansava de contemplar ni de gronxar, quan convenia, aquell angelet, roig com ell, bonic com sa mare.

La feina de la botiga, mentrestant, havia augmentat de tal manera que no podien ja donar-hi l'abast quatre dones. L'Anneta pensà a llogar la botiga del costat. En Llorenç havia obtingut augment del jornal; tot anava vent en popa. Un i altre veien prosperar la casa, i, amb l'adveniment del fillet, no

somiaven sinó amb sostenir l'empenta empresa per procurar-li un bell esdevenidor. L'Anneta, sobretot, vetllava per millorar el treball i no faltar a tornar puntualment la roba planxada. La puntualitat per a ella era el secret principal de son ofici. Per sostenir-la treballava a deshora, prenia noves fadrines, no perdonava mitjà. Així la botiga obtingué una anomenada que, de la plaça de Jonqueres a la de la Universitat, de la de Catalunya a Betlem, tothom es servia de l'Anneta.

III

Aviat no tingué l'Anneta altre remei que llogar la botiga del costat i l'altre entresòl de la casa. Es tiraren envans a terra per fer de dues peces una sola rebotiga gran, s'obriren portes de comunicació, es condemnà, reduint-lo a reixa, el portal de la nova botiga, s'instal·laren grans fogons de gas, màquines per a planxar la roba llisa i dar el midó, llogaren vuit fadrines més, i es dividí el treball per seccions: aquí la roba de planxa; allà la de màquina; a dalt, a l'entresòl, els acanalats, els prisats, tota la feina més delicada i entretinguda.

L'Anneta es reservava l'alta inspecció, la distribució de la roba, el rebre els parroquians. En Llorenç ja tingué entreteniment per a dies presenciant totes aquelles obres. Després l'Anneta li procurà una feina: la d'apuntar, cada tarda, les entrades i sortides de sa indústria. Així l'home no es migrava, el tenia més a estaqueta, i la casa en valia més.

En Llorenç s'hi considera obligat i ho féu amb gust. «L'empresa de la seva dona produïa quatre vegades més que son jornal de carnisser; l'Anneta n'era l'ànima: valia la pena no sols d'admirar-la, sinó d'ajudar-la amb entusiasme. Amb diferents seccions a vigilar a dalt i a baix, la seva muller no podia dar cap a tot sense matar-se. Això sense comptar que ella es criava el nen, pobra Anneta! Prou cansada que havia d'anar els matins!» En Llorenç, doncs, amb tot i no ésser molt llarg d'escriure, començà a obrir un llibre diari, i s'instal·là a la rebotiga, espècie de magatzem que tenia una llarga paret plena de prestatges numerats, on es dipositava la roba abans i després de planxar-la. Grans cortines de cotolí la preservaven de la pols. Al racó del fons hi havia dos comptadors de gas: el de la calefacció i el dels llums. Dues reixes que daven a jardins aclarien aquest departament: entre elles es col·locà l'escriptori d'en Llorenç. Un cop allí, assentava en son llibre el nom del parroquià, el nombre i classe de peces rebudes, el número de registre que els pertocava, el dia i hora que havien de quedar llestes.

Durant el primer mes, com que cada lletra li costava la paciència d'un cal·lígraf, el pobre xicot gairebé no podia apartar els ulls del llibre, com si portés els d'un gran banquer. Per fi hi tingué la mà tan trencada que li sobrava temps per a tot. Havia simplificat les notes amb grans abreviatures; i, com que se sabia de cor l'ordre de les caselles, ho duia ja a ulls clucs. Llavors, avorrint-se ja en el tamboret de l'escriptori, s'alçava i s'enduia una estona el nen, que començava a caminar, o, tot fumant, parlava amb les fadrines de la botiga, que estaven sota la salvaguarda de la *Lionor*.

Entre elles, potser la més llarga de mans, amb tot i ésser la més peresosa, era una de rosseta, grassona, bastant eixelebrada, que les entretenia a totes, i a en Llorenç també, amb ses converses verdetes, ses paraules de doble sentit, ses facecioses cançons. En sos ulls, sos llavis carnosos, sos moviments, es descobria un sensualisme instintiu que plaia als homes i alarmava les dones. No cal dir que l'Anneta li tenia l'ull a sobre ja feia temps, més que per tot això encara, per la tendència que mostrava a anar molt prima de robes, a ensenyar un xic massa de braços i de pit. Potser l'hauria despatxada ja, a no ésser els elogis que, per traçada i llarga de mans, mereixia de la *Lionor*. Però, una tarda que hi havia en Llorenç, trobant-la molt escotada, l'Anneta no pogué contenir-se i la reptà.

— Què hi faré, pobra de mi, si sóc tan calorosa? Amb la xardor de la planxa jo m'ofego, senyora Anneta. —

I amb el cap baix, guiant la planxa, tot fent un ullet ple de desvergonyida malícia a les altres, que ja la seguien de reüll, afegí:

— *Ademés*, no ensenyo res que no hagi estat a missa. No sigui tan...

— Pst! — féu l'Anneta, més seriosa que mai, trencant tot d'una la paraula de la rossa i les rialles de tots els altres, àdhuc la d'en Llorenç.— Ja li he dit un altre cop, Ramona, que no m'agraden brometes així. Abridgui's un xic més i prou. —

I, emportant-se'n son marit amb una excusa, desaparegué de la botiga, tota consirosa i malhumorada, contenint-se, per això, prudentment, de queixar-se de la rialla d'en Llorenç, que tan mal efecte li havia causat. «Quan trobaria un altre desembaràs com ho era aquella mossa, la posaria punta en blanc al carrer.»

Mentrestant, la Ramona, a la botiga, d'on s'havia apartat també un moment la *Lionor*, feia esclafir de riure les altres estrafitent la mestressa, burlant-se del domini que semblava tenir sobre aquell homenàs, «pobre calçotes!».

Aquest s'havia ficat a son escriptori quan encara durava la conversa. Roig de vergonya oí el judici que d'ell es formava, la brometa que en feien, i sentí tota la fiblor del ridícul esperonar sa independència d'home. Enutjat i tot, li semblà que aquella mossa tenia raó, es sorprengué de veure's tan amollit, i s'apoderà d'ell una ànsia irresistible de rescabalar-se, com si hagués comès una veritable baixesa. «Ell calçotes? Ell deixar-se governar, un home com ell?» Però, repassant sa conducta de marit, es veié cosit a les faldilles de l'Anneta ridículament: de primer passant tardes i vetlles gronxant-se en una cadira per contemplar-la mentre planxava; bressant, més tard, el nen, com una dona; després clavat al tamboret de la rebotiga assentant... què?... enagos, i calces, i colls, i ruixes, i gorretes de criatura: tota una llista de bugadera; feina de dona, feina de dona i res més! I, com més allargava l'inventari de sos actes, major era sa vergonya, més fundat li semblava el judici d'aquella fadrina, més en ridícul es veia. Començà a sentir, contra la dona que havia tant estimat, la punxant aversió que causa l'abús de confiança, i, tot avorrint la Ramona, que l'havia escarnit, li dava la raó: es moria per parlar-hi, i, en sa imaginació, la veia rosseta, vistosa, eixerida, superior a l'Anneta. En l'exageració de son acalorament, les més insignificants exigències de l'Anneta eren com els granets de pols, que, en ficar-se en un ull, prenen tot seguit nom i grandària de pedra. En canvi, aquella noia l'havia avisat, li havia fet caure la bena que el portava cec al barranc del ridícul, a l'estat més llastimós per a un home. «Ell calçotes! Mai, mai! Això sí que no!»

Així perdent-se en les exageracions de son enuig, la fosca anava envaint la casa fins al punt que calgué encendre el gas. La Ramona, com de costum, entrà a la rebotiga a obrir l'aixeta del comptador. Ni somiava ja amb en Llorenç, quan, en el fosc racó del rellotge del gas, es sentí passar per la cintura el braç potent d'aquell home que l'estrenyia contra son cor, ensems que amb una mà li tapava la boca i, a cau d'orella, amb ven trencada i amorós accent, li deia:

— T'he de veure... (no cridis)... t'he de veure: ho sents?... A les non a la porta de casa teva. —

La Ramona, tremolant de por i de gust, escoltà sens badar boca, tombà l'aixeta, i, en desaparèixer per la porta, girà el cap i regalà a en Llorenç un somrís voluptuós, ple de coqueteria.

IV

Des d'aquell dia en Llorenç fou un altre home: la pau d'aquell matrimoni s'aguantava per un fil. El marit volia eixir cada vespre tot sol, repetint a cada pas que ell era amo de sos actes. No trobant fórmula prou justa per a negar-se a dur el llibre, s'hi negava de fet abandonant-lo cada dia més. En canvi, no cessava de rondar per la botiga entre les noies, i (cosa més alarmant encara) pels corredors i fogons de les planxes. Al cap de pocs dies ja sospitaren les fadrines per qui. La Ramona estava més moixa que abans, però venia més ben pentinada, més endreçadeta, amb collarets o cintes al coll, no es treia en tot el dia les estretes botines dels peus, i, sense adonar-se'n, tenia, de tant en tant, certs moviments tan peresosos que cridaren l'atenció.

— Quina nyonya, noia!

— És que em fa mal el coll de tenir-lo tan ajupit.—

I no es podia contenir. En deixar la planxa, inflant tot el pit, tirava el cap enrere, estava una estona fent-lo rodar sobre el clatell, com una gata, i llançava al mirall uns esguards plens de llanguiment. S'hauria dit que sos ulls, a mig badar, miraven endins, on guardava voluptuoses imatges.

Sense comunicar-se llurs recels, ses amigues es posaren a l'aguait. Idees d'altres temps havien madurat en el cervell de la Ramona: calia veure a l'escalfor de quin sol. El cor ja els ho deia, però no gosaven creure-ho. Des d'aquell moment les relacions d'en Llorenç i la Ramona foren perseguides per la més tafanera vigilància. Ell no podia dir paraula que no s'espriés en secret dins de cada cervell; i, com que en Llorenç volia fer l'home, procurava dir-ne de doble intenció. Ni ell ni ella no daven un pas que no fos seguit de prop. A la fi, no gaire tard, hi caigueren; dins del mirall atraparen a la Ramona una d'aquelles mirades d'enamorat que no s'assemblen a cap més mirada. Un somri de satisfacció il·luminà tots els rostres dels espies. Llavors els moviments de la Ramona quedaren més deslligats. I aquell mateix vespre, mentre dava el gas, tres fadrines, perquè no en cabien més a la porta de la rebotiga, la veieren, entre les fosquedats del racó, recolzada en els braços d'en Llorenç, conversar-hi a cau d'orella. Però aquell mateix vespre l'Anneta li feia el compte, i, al peu del carrer, li donava ordre, també a cau d'orella, de no tornar més a la casa, mentre en Llorenç entrava i sortia traient les ventalles.

L'Anneta donà l'ordre amb una prudència que no li valgué, puix, quan totes les treballadores havien eixit, se li presentà en Llorenç traient foc pels ulls, amenaçant-la d'anar-se'n ell i tot si no la tornava a admetre.

La gelosia de l'Anneta, covada feia ja temps, esclatà:

— Ah! Ho has vist? Ho has entès? Doncs espiaves! Doncs ho temies! Doncs no m'han enganyat!... Com vols que la torni a prendre?... Si creus que val més ella que jo, la porta és oberta: ja la pots seguir. —

Caigué en una cadira, i, entre llàgrimes i sanglots, afegí encara:

— Com has mudat, Llorenç!... La infame! La desvergonyida!... Vés!... Vés en nom de Déu! Un traïdor i una perduda no fareu mala parella!

— Torna-la a prendre i tot s'haurà acabat — mormolà encara el marit, sense trobar paraules per a respondre a les que acabaven de xiular sobre son rostre com fuetades. Avergonyit per a confessar que de sa part tot allò era una farsa, volia, almenys, que no en rebés la noia.

La planxadora es redreçà sentint ferida sa dignitat d'esposa, i, de peu dret, blanca com una cera, tremolant-li els muscles de la cara, signant-li la porta amb actitud imponent i veu amenaçadora, esclatà:

— Vés!... Vés en nom de Déu!... Que Ell t'il·lumini! —

En Llorenç, sense trobar un mot de defensa, ofès de debò, féu un moviment de cap menyspreador, i, per tossuderia només, eixí. Sa muller s'abocà a la porta per cridar-lo; però, repensant-se, donà un pas enrere, tancà, i caigué altre cop a la cadira, feta una mar de dol.

En mitja hora visqué deu anys. Allí, en aquella cadira, davant de la lira de gas que a mitja llum il·luminava amb tristesa la blanca taula que havia recollit les primeres gotes de la suor amb tant de goig regalada per la prosperitat d'aquella casa; allí, sola, traïda, menyspreada per l'adorat marit, la que no havia fet sinó afanyar-se per ell, entelats els ulls pel plor, veia desfilar en descolorides imatges tots els esdeveniments de sa existència, tots els dolços records de son amor, sense esma ni alè ni força per a detenir-los en conhort seu. Sa febre dava cos a escenes i persones que desfilaven davant d'ella amb mirada irònica i s'esvanien com exhalacions. «Sa imatge de petita, saltant i collint flors pels boscs de castanyers d'Arbúcies, son poble nadiu, i la de sa mare, estesa en el llit de mort, afilat el rostre de cera, els ulls enfonsats, les sabates dretes, eren les úniques que havien passat plorant. Per què reien la marquesa i el servei de sa casa? Per què reia el sacerdot que beneïa sa boda? Per què els padrins i els sogres i tot l'acompanyament? Per què les veïnes del carrer, llurs criatures amb el nasset clavat al vidre, la sabatera del costat, la primera de la colla? Per què reien ses fadrines i en Llorenç i la Ramona?...» — Ah, sí! De vosaltres dos ho comprenc, traïdors, infames! La mateixa perversitat que us ha conduït al crim ha de fer-vos ridícul i digne de mofa l'estat d'una bona dona ultratjada, escarnida, abandonada pel marit; ridícula i digna de mofa la víctima de les vostres maldats... traïdors, infames! —

I tot rumiant així, plena de defici, es removia en la cadira, plorant foc i fel, sense perdre, per això, el fil d'aquell desvari que li oprimia el pit i li emmetzinava l'ànima.

— De vosaltres... — tornava — de vosaltres ho comprenc. Però i la marquesa, que tant m'estimava, per què riu? Per ventura vaig dar-li en la vida un motiu ni així, que li permeti aplaudir la meva desgràcia? I el seu servei, vosaltres, amics meus?... És que potser no ho éreu? Que m'enganyàveu?... No! No pot ser que us faci tan cruels ma resistència a abandonar l'home estimat, per la trista tara que li trobàveu! Oh, no! recordeu-vos-en: jo us vaig escoltar; jo us vaig convèncer. —

I la pobra Annetta anava així interpel·lant totes les figures d'aquella processó, recordant-los debades sa bona voluntat, ses simpaties, sa lleialtat de sempre. Les figures desfilavenertes, immutables, embolcallades en llur vel fantàstic i descolorit, sense escoltar sos precés ni abandonar la desapiadada rialleta. Es desfeïen en l'aire, tornaven a passar, i tancava sempre la comitiva una parella de majors dimensions i colors més vius: en Llorenç i la Ramona; aquesta cada cop més desimbolta, més provocativa.

De sobte s'oí plorar una criatura, lluny, a l'entresòl. La processó s'esvaí, l'Annetta parà orella un segon, son cor glatí, els ulls se li eixugaren, i resplendiren serens, interrogants. El plor seguia. L'Annetta mirà a tot son entorn.

— Oh, sí! És el meu fill! Sóc a casa meva! És el meu fill, el fill del meu cor! Ja no estic sola! —

S'aixecà rabent, pujà en tres bots l'escala, i en unir sa boca amb la del nen es sentí recobrar tota la fermesa perduda.

— Oh! Per tu, per tu he de vetllar sempre! —

I li semblà haver fos en un moment tot l'amor de muller en l'amor de mare, i es jurà, en secret, irreconciliació eterna per a lliurar son fill del mal exemple. Més que el propi abandó, la irritava l'abandó d'aquella criatura. En Llorenç se li aparegué en el pensament com un home sense entranyes, indigne de perdó. Mai més, mai més no voldria veure'!! Ella sola es bastaria, ella seria l'escut d'aquella criatura: per a ella tot el fruit de son treball, tota sa sang, sa vida.

V

Sotmesa encara a la febre de la desesperació, no havia aclucat l'ull a la una de la matinada, quan la sobresaltà el ressò del picaporta.

Si era *ell* qui trucava, venia a tirar-li a terra tots els plans. No podia ésser ningú més; perquè qui seria? Son primer consell fou no moure's, obligar a qui fos a trucar per segona vegada. El cor li deia que era en Llorenç; i estava resolta a no obrir-lo. No havia decidit rompre-hi per sempre? Doncs ¿com admetre'l quan ni temps havia tingut de penedir-se seriosament, quan potser acabava de deixar a *ella*? Aquella aparició sobtada venia a agreujar l'ofensa, significava un desvergonyiment inaudit.

— Pom, pom, pom! — féu altre cop el trucador.

L'Anneta tremolà, com sorpresa per una descàrrega traïdora. «És a dir, que estava resolt a tot, fins a l'escàndol? Com s'havia tornat, aquell home, bon Déu!» I davant de la por a l'escàndol, que era la cosa que més l'estamordia, l'Anneta saltà del llit, s'abrigà de qualsevol manera a la celístia que deixava entrar un finestró mig badat, i sortí al balconet de la cambra.

Esperant-la i tot, la presència d'en Llorenç sota el balcó li glaçà la paraula a la boca. El carrer era solitari. Apagats un fanal per altre, els interlocutors no pogueren reconèixer-se sinó per silueta. Aquella fosca i soledat reanimaren la muller.

— Obre —féu el marit.

— És inútil que ho demanis.

— Hi tinc dret: obre.

— No és hora ni lloc de disputar-ho. Llorenç: si no per mi pel bon nom de la casa on hi ha ton fill, no moguis escàndol. Estic resolta: no entraràs.

—Anneta, vinc penedit.

— Molt seria!

—Anneta!...

— Estic resolta.

— Et dic que hi tinc dret.

— Tu hi has renunciat anant-te'n. Sols et demano que no moguis escàndol, perquè serà pitjor. No entraràs. —

Aquí l'Anneta tancà el balcó, i, caient a la cadira més pròxima, desfogà son pit amb un gran sospir. No podia més: si insisteix, les forces li manquen. Escoltà, i veié el cel obert en sentir el trepig d'en Llorenç allunyar-se.

— Li ha fet por l'escàndol: encara val alguna cosa! —

Llavors li semblà tan cruel sa pròpia conducta, que en plorà i tot. La clemència lluí en son cor: pensà ja a perdonar-lo. «El que acabava de fer era cruel, i imprudent a més a més: acabava de llançar aquell home a la mala vida. On aniria, a tals hores de nit? Ai, que mal aconsellada!» Diversos drames que havia vist li vingueren a la memòria per a recordar-li que l'esposa que calla i sofreix és la que a les darreries triomfa. La humilitat és la gran arma de la dona: a còpia d'enxiquir-se i enxiquir-se acaba per entendre l'home i fer-li veure l'abús de força que està cometent. Llavors, i sols llavors, l'home sent perlejar els ulls, s'acota, i pren en sos braços la dona per besar-la com a una criatura. La ira no s'ha fet per a ella, sinó per als forts. Per a destruir aquest verí, tenen els dèbils un reactiu: la resignació, el sofriment mut i passiu que inspira llàstima.

L'Anneta no sabia formular-s'ho en termes tan concrets, però ho sentia. «No tenia altre remei que perdonar. Amb constància i bon seny, ella sabia tornar-lo al bon camí. Oh! Havia de fer-ho! En Llorenç era el pare de son fill; i si mancava ella, si ella moria abans d'haver reformat en Llorenç sa conducta, ¡quin perill, per a l'angelet de Déu!» Aquesta idea l'exaltà més contra si mateixa. «Com havia estat tan cega fins llavors?» — Perdó, perdó, fill meu! Jo sofriré, jo callaré, jo convertiré el teu pare! No seràs orfe ni de l'un ni de l'altre sinó per voluntat de Déu! — I, fatigada de lluita i de dolor, es condormí, esperant l'hora de començar sa obra.

VI

Eren les cinc quan saltà del llit. El dia ja clarejava. A sa claror, es rentà i s'assegué davant del mirall per pentinar-se. La idea de perdó no l'abandonava. «En Llorenç es presentaria, i havia de trobar-la transformada, exemplar. El contrast de sa conducta l'averkonyiria, i, com que no era dolent, es convertiria ben aviat.»

Es mirà a l'espill, i veié sos ulls enrivetats de vermell de tant plorar. Es trobà lletja, despullada de seduccions, i es proposà recobrar-les: era dona. «La primera cosa fer el cor fort, asserenar-se.» La voluntat obeí, i s'asserenà. «Després refrescar-se la cara, esborrar, costés el que costés, l'empremta d'aquella nit d'insomni i de dolor que tant la desfigurava.» Per primera volta a la vida s'arruixà l'aigua amb la de Colònia, s'omplí la cara de *polvos* d'arròs, aprofitant els que li servien per al nen. Però son plet fou en pentinar-se: provà fins a tres pentinats, i encara no quedà contenta del darrer sinó a mitges. Remenà tots els llaços, la petita col·lecció de ses joies, i sols pensant que fóra massa vist, i impropí d'un dia feiner, pogué dominar l'impuls d'enjoiar-se com una núvia. Això no obstant, es guarní en la mesura que la discreció li va permetre, es posà vestit i davantal planxats de nou, quan, després de tot, espolsada lleument la cara, va haver fet un somris al mirall i obtingut sa aprovació; tornà de sobte a la calaixera. L'havia assaltada un pensament: tenia un mocadoret rosa que agradava molt a son marit. El tragué i se'l posà, amb estudiada coqueteria, al coll, deixant obert un bon trosset de pit, sobre el qual penjava d'un llistonet cirera el medalló regalat d'en Llorenç. «Ah, si, per miracle, s'hagués pogut tornar rossa!» La imatge de la rival, clavada al magí, havia presidit aquella *toilette*: ni un cop de pinta, ni una agulla, ni un petit nus, no havia escapat de comparació. I l'Anneta no veia que guanyava a la rival, com la dona bella i casta guanya sempre a la lasciva, per fòrmosa que sigui. El blanc de sos ulls semblava haver-se purificat amb el plor, fent relluir amb extraordinari esclat la negra nina sobre un fons de mareperla. L'excitació passada mantenia encara en sos llavis la brillant vermellor de la cirera i una expressió de serietat encisadora que s'adeia amb la llangor de ses celles i son front. Tota sa pell, com esponjada pel plor, tenia la fresca tovor de la rosa, i en l'aire de sa alta figura, vigoritzada per la maternitat, duia el majestuós encís de la maduresa, la majestat de la mare forta. Mai, mai no havia estat, l'Anneta, tan esplèndidament fòrmosa com aquell dia.

La ciutat remorejava, feia estona, a la claror del sol, que faixava d'argent les altures dels quarts pisos, quan la planxadora besà una volta més son fillet, encara adormit. Ajustà els finestrons altre cop, despertà la criadeta, i se n'anà de dret a obrir el portal per endreçar l'obrador i preparar la feina del dia.

En passar per la botiga, dèbilment il·luminada encara pels pocs raigs de claror que aconseguien travessar els junts del portal, no pogué deixar de fixar-se en la taula que veia, la nit abans, tèrbolament, i en la cadira on passà son desvari. Les ventalles eren arrambades a la paret, esperant la mà d'en Llorenç. Avui les posaria ella per primera volta. La idea de la soledat i l'abandó tornà a reprendre-la, i tot ensems se li presentà el perdó, la reconciliació, com una vera necessitat. — Ah, si en Llorenç ho sabés! —

Obrí. La claror del carrer es vessà dins de la botiga, i l'ombra llarga de dues persones esfumà l'enrajolat. La planxadora ofegà un crit de sorpresa i baixà tremolosa del llindar. Havia vist el seu marit desprendre's d'una porta del veïnat i plantar-se-li al costat, blanc com un ciri.

L'Anneta s'arrambà al caire interior d'una fulla de la porta, el cap baix, la vista a terra. En Llorenç mantingué sa corpulenta figura plantada al llindar, entremig dels muntants que sostenien les ventalles. Sa actitud era entre amenaçant i menyspreadora. D'una sola ullada amidà sa muller, que seguia arraulida, sense mirar-lo. I preguntà, amb fingida calma:

— Es pot entrar?

— Llorenç, ets a casa teva — gosà dir la planxadora, cada cop més humil i avergonyida.

En Llorenç entrà, s'aturà, clavats els ulls en sa muller, i arreu no parà fins a la cuina, que era al costat de la rebotiga. Mut i agitat, va asseure's a la primera cadira, els colzes clavats als genolls, les mans sostenint son cap, del qual acabava de caure un aixafat barret. A la lleixa del davant hi havia apilades ses eines de carnisser: tallants i ganivetes de diverses dimensions i formes. L'Anneta seguia arraulida en aquell caire de porta, plena de confusió. Ell esperava; un i altre defugien l'escàndol. Però era evident que en Llorenç promouria una escena forta: mai no l'havia vist tan trasmudat.

El temps passava: ni l'un ni l'altre no es movien. L'Anneta sentí impuls de córrer i caure agenollada als peus del marit; però son orgull s'hi rebel·là. Això no era perdonar, sinó demanar perdó, i la primera ofesa era ella. Tot altre determini li feia por; la quietud de son marit era amenaçadora.

Per fi aquest reaparegué en el pas de la rebotiga, i, en veure l'Anneta en la mateixa actitud, avançà, la tirà d'una revolada a un altre racó, i tancà el portal. L'Anneta es veié morta.

— Ah! — féu ell, creuat de braços. — La mosca balba!... Ja tens sort de la sort!... Ja ho saps, que no m'agraden els escàndols... I per això he hagut de passar una nit a la serena! Mal llamp!... —

En Llorenç avançà, imponent, cap a sa muller. Aquesta no aixecava els ulls de terra, tremolant com l'anyellet al piló.

— La mestressa!... — (Un pas més.) — La mestressa!... — (Un altre pas.) I, agarrant-li un canell i sacsejant-li el braç bàrbarament, — Qui és, l'amo d'aquesta casa? — preguntà serrant les dents i allargant les lletres.

— Tu, Llorenç, tu — respongué l'Anneta, gosant plorar al moment en què sentia alleugerir la dolorosa pressió de son canell.

— Jo?... Jo quan faig por: eh?... — (Una altra estrebada dolorosa)

— Tu, tu sempre.

— Mala negada! Doncs no ho semblava, ahir a la nit. Jo no he dormit: ho sents?... Jo he passat la nit rondant, com un miserable, com un perdulari: ho sents? —

L'Anneta anava a caure de genollons, a besar-li les petjades, colpida per sobtat remordiment, per implorar perdó; però en Llorenç, més excitat que mai, preguntà:

— Per culpa de qui? Dignes! —

L'Anneta es redreçà com si l'hagués fiblada un escurçó. Amb forta batzegada tractà d'alliberar son braç per fugir: tanta era la por que li feia el llançar la resposta que tenia a la punta de la llengua. Ambdós braços bregaren un instant, i aquesta lluita brutal acaba d'ofuscar més i més en Llorenç.

— Dignes! Per culpa de qui?... Dignes-ho!

— No ho vull dir!... Deixa'm anar!... Jo et perdono: perdona'm tu! —

Aquest cop fou ell qui es redreçà. I soltant l'Anneta, barrant-li el pas per on s'anava a escórrer, cridà amb veu formidable:

— Digues! Per culpa de qui no he dormit jo a casa?

— Perdona'm, Llorenç, perdona'm!...

— Respon al que et pregunto!... Ho vull sentir, dona hipòcrita, falsa, traïdora, miserable, que t'ajups per la por!... Per culpa de qui?

— Ho vols, doncs? Per culpa teva! —

La fornida mà del carnisser caigué estrepitosament contra el mullat rostre de sa esposa. Aquesta quedà eixordada, bransolejà sobre sos peus, es tapà amb les dues mans la cara, cercà a les palpentes una cadira, i, rompent en estrident plor, exclamà:

— I jo que et perdonava!... Com t'han trasmudat, Llorenç!

— No ets tu, qui ha de judicar-me; no ets tu, qui m'ha de fer la llei. L'amo d'aquí sóc jo... Consti: sóc jo... Si has dut les calces un dia, no les portaràs mai més. —

I, dit això, en Llorenç semblà haver-se tret tot el pes que oprimia son pit, puix, prenent un to gaire bé amistós, pronuncià un — Prou — que era dir: — No en parlem més: et perdono: ja tot ha passat. —

Com a bon tossut; en sos enuigs no anava més enllà. Per arribar a son fi no perdonava res, no respectava lleis, no el detenia altra cosa que la vergonya o l'escàndol públic; però, un cop aquell fi assolit, es lliurava a la joia, desarmat, sense recels, més aviat penedit que rancorós, més disposat a inculpar-se que a ésser sever amb son contrari. El pla traçat la nit abans quedava realitzat: ja havia fet sentir sa autoritat, sa força; ja havia dit que «sols ell duia les calces», la frase sacramental, el mòbil de sa calaverada, que dava ja per finida. Doncs què més? Per què fer-ne ni memòria? I l'infeliç, en sa bona fe de cec obstinat, creia cosa legítima son comportament brutal, sa acció purament instintiva, negant a ses víctimes mateixes el dret de veure's judicades i sotmeses a l'alambí de la raó! I què direm de les paraules, que, per a ell, naturalesa inculta, no tenien major importància que la d'un vagit instintiu qualsevol! — Un hom s'esbrava; no sap el que es diu: per què recordar-se'n, doncs? Mireu: són un buf; el vent se les ha emportades. — Ni més ni menys, el que diu, amb no tan bona fe, la majoria dels mortals, quan per la paraula es veu compromesa.

Però l'Anneta, més acostumada a contenir-se i a vetllar per sa dignitat (com hi habitua els esperits susceptibles tota dependència, majorment la de servidor), mesurava accions i paraules, i les que acabava de sofrir trobà que passaven de la mesura proporcionada a ses forces. «Una bufetada! La primera que li envilia el rostre! Punyides brutals, suposicions insolents i falses, amenaces, insults i dicteris per part del pecador, de qui havia de demanar perdó i oferir esmena!... Ah, no! Aquella escena sí que mostrava tota la desigualtat de son casament! Entre ella i son marit s'havia aixecat un mur indestructible, una antipatia eterna, que ella no sabia dominar. La galta inflada, cremosa, agravava amb el dolor físic el dolor moral. Res de perdó; impossible el perdó. Prou!»

També ella digué — Prou! —, però en to ben diferent. I, tapats encara els ulls per no veure aquell home, se'n pujà decidida a l'entresòl, quan en Llorenç, amb ridícula candidesa, anava a demanar-li esmorzar.

VII

Llavors s'adonà en Llorenç que n'havia fet massa (amb la bufetada, s'entén). «Pobra xicoteta! Ella tenia raó: ell l'havia engelosida amb motiu, almenys en aparença, ben just. Hem! intercedir amb la pròpia per la que un persegueix, per la rival! Qualsevol dona hauria obrat igualment. Tanmateix, estimant-la com l'estimava, n'havia fet massa! Només per *un punt*, per una paraula d'aquella ximpleta, anar-li al darrera com un estudiant i fingir el que no hi havia! No valia més fer-la despatxar de cop i volta, i un mudar d'ofici que l'ocupés tarda i tot, o negar-se senzillament a dur aquell llibre?» I, pensant i pensant, ja ni trobà efeminada la tasca, ni pogué explicar-se l'ofuscació de què fou víctima per alguns dies. Repassant sa vida de casat, no sabia veure ni un moment de domini de l'Anneta sobre ell, llevat del de la passada nit. «Ell guardava els diners que ella guanyava; ella no dava ni un pas, no havia gastat ni un ral, fins per a ferramentes de l'ofici, sense el permís d'en Llorenç; per ell havia sofert ridiculeses i imposicions dels sogres; per ell i son fill s'havia desfet i escarrassat.» I hagué d'admirar son afany de treball, son amor de mare, sa fidelitat d'esposa, son talent extraordinari de catalana, que amb ses pròpies forces funda una indústria, fonamenta i solida l'esdevenidor de tota una família. Veié els avenços fets; recordà el capital que tenien arraconat, no degut a sos esforços, sinó als d'ella; s'adonà de tot aquell miracle de previsió que li assegurava la vellesa, tan problemàtica per a l'obrer; reconegué tot el tresor d'amor i tendresa que damunt d'ell havia esmerçat aquella dona; i plorà, plorà, es penedí, es culpà, s'averkonyí, i, exaltat contra sí mateix, començà a rondar pels baixos com un orat, buscant la fórmula de son acte de contrició, l'exposició de son ferm penediment, i al mateix temps son càstig. Cap expressió no li semblava feliç; tots sos pensaments, febles, insignificants.

D'un bot se'n pujà a l'entresòl, decidit a lliurar-se, com sempre, a son instint.

Dintre sa cambra, ultra l'Anneta i son fill, hi havia la criada, que el tenia al braç. Els llits tornaven a ésser fets; les cadires estaven en ordre; sobre una d'aquestes un gran mocador de cotó sostenia una pila de roba que l'Anneta, agenollada davant d'un calaix obert, treia de la calaixera.

En Llorenç restà espalmat, atordit pel que allò significava.

— Què és, això? — preguntà. — Em vols deixar? —

L'Anneta no respongué fins a haver-se empassat el plor que li embussava la veu.

— Encara ho preguntes?... Que et penses que sóc de pedra? Que no tinc sentits, ni vergonya? Que no m'estimo gens? —

I deia això sense girar la cara, barrejant les paraules amb sanglots, triant roba i augmentant aquella pila amb un afany que no permetia dubtar de sa ferma resolució. La criadeta i el nen, ja vestits de carrer, miraven amb ulls esporuguits en Llorenç, sense gosar moure's. Aquell menut de dos anys coneixia que passava quelcom d'extraordinari, i endevinava que en tenia la culpa son pare, que estava seriós, groc, amb els braços plegats, fits els ulls en sa mare, que plorava sense girar-se. «És que renyava a sa mare, pobreta?» La criatura féu el petarrell i acabà per rompre el plor.

— Anneta, no facis disbarats. Arreplega tot això, no parlem més del passat, i no et moguis. —

Però la mare no s'aixecà sinó per agafar son fill i consolar-lo. En el frenesí del dolor, el besava sense descans, s'empassava tant com podia les llàgrimes que l'ofegaven, i amb la punta del davantal eixugava les que li brollaven dels ulls.

En Llorenç es sentí, com mai, tocat del cor. «Ell era la causa d'aquell desconsol; ell havia bufetejat aquella dolorosa, la mare de son fill, l'esposa estimada, la dona envejada de tot el barri. Per ell se n'anaven mare i fill: fins aquell menut que duia la seva sang! Estava a punt de perdre'ls per sempre!... I tot per què? Per una paraula insolent d'una perduda, per un cop d'orgull bestial.»—Ah! No, no!... això m'ho perdonava, l'Anneta! El que me'ls arrenca del costat és la bufetada.—

I, amb tot aquest dol tendre i honrat, no trobava en Llorenç paraules de penediment amb què arribar al cor d'aquella dona.

El nen seguia plorant amb la tenacitat instintiva de la criatura esparverada.

— Vés, home! Vés-te'n, per Déu! No veus com fas plorar el teu fill? Li fas por. Deixa'ns en pau.

— No et moguis, doncs. Promet-me que no et mouràs — féu en Llorenç amb l'estúpid candor dels necis.

I, com en el silenci d'ella llegís l'irrevocable determini de no escoltar-lo, mormolà:

— Doncs no te n'aniràs: t'ho asseguro.

VIII

Aconsolat el nen, el farcell donat a la minyona, l'Anneta, amb el fill al braç perquè no l'hi arrabassés son marit, contemplà per darrera volta, a través de les llàgrimes, sa cambra nuvial, el niu de sos amors, el llit on havia pensat morir, on havia dat la vida a aquell ésser avui ja desvalgut. I, fent un sobtat esforç per asserenar-se, baixà resoltament.

Animada potser perquè ja veia la fi de son esforç, trobà encara veu sencera per a cridar son marit, de qui no sabia separar-se sense que besés son fill.

Veient que no responia, avançà vers la botiga tement noves violències, esperant trobar-lo al peu de la porta, la clau a la butxaca, barrant-li el pas. S'havia errat: la botiga era solitària; la clau, al pany. — És que no vol veure'ns — pensà. I, amb greu del cor, donà un tomb a la clau. Però la veu de son marit, cridant-la amb un to de prec que condolia, la féu tornar enrere.

Aquella veu venia de la cuina. Les cames se li segaren: un pressentiment vague, però horrible, li lligà el cor. Instintivament donà el nen a la criadeta, i entrà a la cuina, una peça petita, baixa de sostre, ocupada pels fogons de l'ofici i de la casa, l'aigüera, l'escorredora, prestatges i la taula del servei; de manera que dues persones no podien remenar-s'hi. Per una reixa que dava al celobert hi entrava una claror cendrosa.

Sota aquella reixa, mig desmaià en una cadira, hi havia son marit, un braç cavalcant en l'obertura de la brusa, l'altre penjant de gairell, com son cap. No es movia, no deia res. L'Anneta, enlluernada per la clapa de claror de la finestra, sols el veia a contrallum, com una ombra confusa. El silenci l'alarmà, i oblidant tots sos determinis, s'hi acosta. Veu que té tancats els ulls, groga la cara. Ja no repara a tocar-lo: una suor freda banyava sos polsos.

— Llorenç! Llorenç! què has fet?

Ell badà els ulls, i, signant amb el cap l'aigüera, amb aire desmaià mormolà:

— No et pegaré més: no em deixis. —

Per un miracle de Déu l'Anneta no caigué a terra sense sentits. Sobre el marbre de l'aigüera es dessagnava una mà sola, separada del cos. Una petita destràl al costat, salpicada de sang, encara fumava. Era l'expiació d'un salvatge! La mà de la bufetada!